

Profesor universitar, doctor habilitat, Universitatea de Stat din Moldova, membru de onoare al AOȘR, președintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”; specialist în Istoria contemporană a Românilor și Universală, autorul unor monografii referitoare la Problema poloneză în anii celui de-al Doilea Război Mondial la Basarabia în anii celei de-a doua conflagrații mondiale la istoria actuală a Federației Ruse etc. Conducătorul Programului de Stat „Recuperarea și valorificarea memoriei victimelor regimului comunist de ocupație, 1940–1941; 1944–1953”.

Anatol PETRENCU

ALEXANDRU MARGHILOMAN ȘI UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA: ASPECTE ISTORIOGRAFICE

În cele ce urmează vom expune succint modul de prezentare a activității politice a primului ministru al României Alexandru Marghiloman în actul istoric al Unirii Basarabiei cu România în viziunea istoriografiei sovietice și post-sovietice, în lucrările istoricilor de dincoace de Prut. Vom încerca să găsim răspuns la întrebarea de ce Alexandru Marghiloman este (a fost) trecut cu vederea în opinia publică din Republica Moldova.

În condițiile URSS-lui, stat prin excelență totalitar, istoria a fost supusă definitiv discursului politic al dictatorului Iosif Stalin. Astfel, în *Raportul politic al Comitetului Central al Partidului comunist (bolșevic) al URSS*, prezentat Congresului al XVI-lea (29 iunie 1930), Iosif Stalin s-a referit și la relațiile URSS-ului cu statele capitaliste (occidentale), la plata datoriilor Guvernelor Țarist și Provizoriu, datorii pe care Executivul sovietic nu dorea să le restituie sau condiționa întoarcere lor. Iosif Stalin ironiza pe seama argumentelor invocate de occidentali, și anume: a dreptului internațional și a obligațiilor internaționale: „Dar pe baza cărui drept internațional domnii «aliați» au separat Basarabia de URSS și au dat-o în robie boierilor români?” [1, p. 258].

Astfel, Iosif Stalin a considerat că nu basarabienii au votat Unirea, că nu România a acceptat realizarea Unirii; în viziunea lui, statele occidentale, foste aliante ale Rusiei în Primul Război Mondial (ele au fost nominalizate – SUA, Marea Britanie, Franța), „au dezlipit” Basarabia de URSS care, la acel moment, 1918, nu exista deocamdată.

Mai târziu, istoricii sovietici „au coborât” la temă, păstrând însă spiritul de ură față de România și față de decizia Sfatului Țării. În 1953 a fost scos de sub tipar volumul al II-lea al *Istoriei Moldovei*, în limba rusă, ai cărui autori au trasat, pentru mulți ani înainte, modul de prezentare a evenimentelor din anii 1917–1918 din Basarabia. Pentru acești autori, Sfatul Țării a fost un organ „autoproclamat” și „contrarevoluționar”. În opinia lor, votul Sfatului Țării a fost o „înscenare” realizată împotriva voinței „maselor truditore”, prin care „boierii români” au comis „un act tâlhăresc de anexare a Basarabiei” [2, p. 53].

În 1970 a fost publicat volumul doi al *Istoriei RSS Moldovenești*. Capitolul referitor la evenimentele din Basarabia din 1917–1918 a fost redactat de N.D. Roitman. La scurgerea a 17 ani de la editarea primei sinteze a *Istoriei RSSM*, constatăm că tonalitatea și prezentarea eve-

nimentelor, cuvintele folosite sunt identice cu cele din 1953. În opinia autorului, Sfatul Țării (luat între ghilimele) a fost un organ „burghezo-naționalist”, „impostor” și „contrarevoluționar”. N. Roitman a introdus în capitolul dat numele conducătorilor Sfatului Țării: Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și Pan Halippa, care „în martie 1918, au sosit la Iași pentru «tratative» cu guvernul român și reprezentanții Antantei” [3, p. 92]. Astfel, autorul a nominalizat câțiva oameni politici basarabeni plecați la Iași pentru negocieri cu Guvernul României. Deducem – cu Alexandru Marghiloman.

Câțiva ani mai târziu, a fost scos de sub tipar volumul al șaselea al *Enciclopediei sovietice moldovenești*, în care sunt câteva aliniate referitoare la Sfatul Țării (autorul articolului – A. Esaulenco). Aceeași prezentare a Sfatului Țării: „organizație contrarevoluționară, creată de naționaliștii burghezi moldoveni cu ajutorul României regale pentru a lichida Sovietele și a zădărnici biruința revoluției socialiste în Basarabia” [4, p. 320].

Așadar, istoriografia sovietică a prezentat evenimentele din Basarabia din anii 1917-1918 într-o lumină denaturată, a omis cu bună știință mișcarea de renaștere națională a românilor basarabeni, a negat legitimitatea Sfatului Țării, organ legislativ al Republicii Democratice Moldovenești (Basarabiei), a votului, exprimat de deputați pe data de 27 martie 1918, de Unire a Basarabiei cu România. Marile personalități ale timpului, inclusiv prim-ministrul României Alexandru Marghiloman, au fost neglijate, date uitării.

Din a doua jumătate a anilor '80 ai secolului trecut regimul totalitar sovietic a fost nevoit să promoveze politica de restructurare a economiei URSS, însoțită de numita „transparență”; altfel spus – de liberalizare a regimului. Restructurarea și transparența, promovate de Mihail Gorbaciov, au ajuns cu întârziere în RSS Moldovenească. Abia în 1988, în presa de la Chișinău, au fost publicate primele articole în care istoricii basarabeni au ridicat probleme legate de Deportările în Siberia a populației basarabene, de Foametea organizată în anii 1946-1947,

de chimizarea excesivă a solurilor etc. Datorită avântului Mișcării de renaștere națională, autoritățile comuniste au fost nevoite să accepte trecerea scrisului la grafia latină, iar limba română (numită impropriu „moldovenească”) a fost decretată limbă de stat (31 august 1989). La 23 iunie 1990, RSS Moldova își proclamă suveranitatea, iar la 27 august 1991 – Independența de stat a Republicii Moldova față de fostul Imperiu sovietic. Astfel, în Republica Moldova s-au creat condiții propice pentru studierea și prezentarea corectă a istoriei Basarabiei.

Unul dintre subiectele deosebit de importante asupra cărora s-au aplecat istoricii basarabeni a fost Unirea Basarabiei cu România. Au fost publicate articole în reviste de specialitate (*Patrimoniul, Cugetul, Revista de Istorie a Moldovei* etc.), culegeri de documente [5]. Către 1998 (împlinirea a 80 de ani de la Unirea Basarabiei cu România) a fost publicat un șir de monografii [6; 7], enciclopedia *Sfatul Țării* [8] și altele.

Unul dintre cei mai prolifici istorici basarabeni care au valorificat din plin subiectul Unirii Basarabiei cu România este istoricul dr. Ion Țurcanu. În operele sale, bazându-se pe diverse surse memorialistice, pe presa timpului și pe documente de arhivă, dr. Ion Țurcanu a promovat următoarele teze:

- Armata Româna, care în ianuarie 1918 a intrat în Basarabia, avea sarcina alungării bolșevicilor din spațiul pruto-nistean [7, p. 145-146];

- Autorul citat consideră că populația Basarabiei „era străină ideii naționale românești”. El a făcut trimitere la declarațiile adversarilor Unirii, stabiliți la Odesa, care au constituit așa-numitul „Comitet pentru eliberarea Basarabiei” și citează din documentele numitului „Comitet”: „România nu a încercat deloc să propage ideea națională românească în sânul populației moldovenești basarabene”, și conchide: „Iată o realitate cât se poate de tristă pentru politica oficială națională românească” [7, p. 144].

Astfel, în opinia lui I. Țurcanu, Armata Română și românii basarabeni nu au contribuit la Unire, ceea ce nu este adevărat. Teza dlui I. Țurcanu a fost combătută argumentat de regretatul istoric Valeriu Popovschi, care sublinia: Ion

Țurcanu afirmă „într-un mod extrem de categoric, că toate inițiativele maselor populare din ținut în favoarea Unirii n-au avut absolut nicio importanță și că ele (masele populare – V.P.) în genere «trebuie excluse din lista factorilor în virtutea cărora a fost înfăptuit acest act»”. Valeriu Popovschi continuă: „Ion Țurcanu practic neagă și importanța altor factori în făurirea Unirii, inclusiv rolul Sfatului Țării, reducând totul la simpla dorință a primului-ministru român A. Marghiloman de a o realiza în rezultatul unei înțelegeri cu Puterile Centrale” [9, p. 91].

Istoricul Ion Țurcanu consideră că au existat mai mulți factori care, obiectiv, au lucrat în același sens. În primul rând, este vorba de poziția marilor proprietari funciari basarabeni care au pledat clar pentru Unirea Basarabiei cu România, s-au adresat regelui Ferdinand I și guvernului român (citește – Alexandru Marghiloman) [7, p. 172]. În susținerea acestei teze, autorul citează din documentele publicate în cartea lui Ștefan Ciobanu [10]. În al doilea rând, făcând trimitere la lucrarea Generalului Schina, istoricul citat comentează o frază care ar fi spus-o A. Marghiloman în timpul banchetului din seara zilei de 27 martie 1918 și anume: „Unirea s-a făcut la București”, adică cu acceptul Puterilor Centrale. Astfel, Ion Țurcanu evidențiază doi factori ce au contribuit la Unirea Basarabiei cu România: dorința fierbinte a lui A. Marghiloman de a înfăptui Unirea Basarabiei cu România și poziția favorabilă a Puterilor Centrale.

Istoricii care au scris despre Unirea Basarabiei cu România din 27 martie 1918 au menționat vasta activitate pe care a efectuat-o Alexandru Marghiloman în perioada de până la ședința Sfatului Țării, prezența lui în ședința plenară a Parlamentului basarabean și discursul de după votare. Aceste fapte sunt cunoscute atât specialiștilor, cât și cercurilor mai largi de cititori. În acest sens, dacă A. Marghiloman a avut un rol definitoriu în actul Unirii, atunci cine, când, pentru ce și cât de „justificat” i-a dat „bile negre” premierului român Alexandru Marghiloman?

În cartea deja citată, semnată de Ion Țurcanu, autorul a publicat un studiu întocmit de *Foreign Office* (Ministerul de Externe al Marii

Britanii) la 12 august 1918, în care, printre altele, este prezentată neliniștea lui Constantin Stere față de eschivările lui A. Marghiloman de a înfăptui reforma agrară și electorală. Autorii documentului scriu în continuare: „Este perfect lămurit pentru criticul imparțial din afară că Marghiloman n-are nici cea mai mică intenție să-și realizeze promisiunile (...). Cu privire la reforma agrară, el nu poate în mod evident să-și înstrăineze susținătorii săi boieri, nici dacă ar dori-o, n-ar putea să facă acest lucru în prezent, deoarece stăpânii săi germani nu numai că preferă, pentru motive politice, o mică clică de proprietari de pământ cu care ei pot mai ușor negocia, dar sunt foarte opuși la orice schimbare agrară care ar putea să afecteze producția agrară de care depind ei” [7, p. 283].

Cu regret, istoricul Ion Țurcanu nu a dat niște explicații la aceste afirmații părtinitoare și tendențioase.

Acest document a fost redactat în august 1918, timp în care, la Chișinău, activa Comisia agrară a Sfatului Țării și care examina problema exproprierii marilor latifundii și împrumutării țărănilor cu pământ, prim-ministrul României fiind chiar Alexandru Marghiloman. Este o contradicție evidentă: pe de o parte s-a afirmat cum că A. Marghiloman nu dorea înfăptuirea reformei agrare, pe de altă parte, pe perioada mandatului lui a activat Comisia Agrară a Sfatului Țării având sarcina elaborării Legii privind proprietatea asupra pământului.

Tot atunci (în august 1918) nu fusese încă publicate *Notele politice* ale lui A. Marghiloman, din care cititorul imparțial să se convingă că Alexandru Marghiloman nu avea „stăpâni germani”. A fost o opinie greșită a Ministerului de Externe britanic. Sau, dimpotrivă, strecurată cu bună știință: Mare Britanie continua războiul cu Germania, iar Pacea de la București, impusă de Germania și Austro-Ungaria României, nu putea fi pe placul britanicilor.

În același volum a fost publicat un alt document, în limba rusă – un discurs rostit la 7 octombrie 1918 de Nicolai N. Alexandri (1859–1931), decanul de vârstă al Sfatului Țării, care s-a pronunțat împotriva deciziei Sfatului Ță-

rii de Unire necondiționată (în mod special N. Alexandri dorea păstrarea „autonomiei” Basarabiei în cadrul României întregite, ceea ce era în contradicție evidentă cu prevederile Constituției României) în care vorbitorul spunea despre A. Marghiloman: „Fizionomia lui Marghiloman este clară, expresivă, precisă. Ea nu ne atrage, ci inspiră dezgust. A lucra pentru ea ar fi o crimă...” [7, p. 290]. Din nou, textul a fost lăsat fără comentarii care s-au impus în mod obligatoriu: după revoluția din februarie 1917, Rusia democratică s-a dorit a fi un stat federativ după modelul Statelor Unite ale Americii, cu recunoașterea dreptului la autonomie națională a popoarelor din fostul imperiu, numit „temnița popoarelor”. Această teză (revendicare) – de autonomie regională – a fost promovată de oamenii politici basarabeni în condițiile Rusiei democratice. Dar această dorință și-a pierdut actualitatea în condițiile în care Sfatul Țării a votat Unirea cu România, a cărei Constituție nu admitea autonomii de niciun fel.

Problema care a existat atunci și care este prezentată subiectiv în prezent este cea legată de exproprierea pământului și împrăștierea țăranilor. Așa cum am scris mai sus, marii latifundiari basarabeni au pledat pentru Unirea Basarabiei cu România (chiar dacă erau de alte etnii decât cea română), asta pentru a-și păstra proprietățile funciare. În acest sens, ei au găsit susținere din partea conducerii României. Istoricul Ion Țurcanu remarcă: „Dat fiind caracterul guvernării românești, alcătuită din oameni cu multă avere, de regulă, mari moșieri, care nu puteau avea nici o solitudine pentru țăranii, ba dimpotrivă, îi urau (dovadă: reprimarea sălbatică a răscoalelor țărănești din 1888 și 1907), precum și marile necazuri pe care această guvernare le-a avut din partea trupelor ruse bolșevizate de pe Frontul Român, e de la sine înțeles că ea nu a putut să nu simpatizeze cu boierii din Basarabia, chiar dacă cea mai mare parte a acestora nu erau români” [11, p. 31]. Este citat Alexandru Marghiloman care promite ajutor acordat marilor proprietari basarabeni. Toate acestea în condițiile în care Sfatul Țării a declarat socializarea

pământului și împărțirea lui celor ce muncesc. În altă parte, I. Țurcanu a afirmat: „Se cunoaște prea bine că nu doar Marghiloman, ci toată clasa politică și bogată din România nu agreea Sfatul Țării și deci nu era de așteptat ca guvernul român, curtea regală sau parlamentarii să accepte o lege agrară făcută de deputații-țărani basarabeni, care chiar dacă nu ar fi fost influențați deloc de revoluția rusă, oricum erau adversari de neîmpăcat ai moșierilor, exploatatorii lor din tată-n fiu, așa cum, între altele, foarte bine o arată documentele Sfatului Țării, și în special cele ale Comisiei Agrare” [12, p. 41]. Documentele la care a făcut referire istoricul Ion Țurcanu demonstrează că marii proprietari erau conștienți de necesitatea împrăștiării țăranilor cu puțin pământ sau fără pământ și căutau soluții legale de rezolvare a problemei. În plus, marii proprietari aveau și ei partea lor de dreptate, atunci când era vorba de păstrarea unor mari ferme agricole, de centre de selecție a semințelor, ferme de vite etc. Observăm că faptele au fost prezentate cu părtinire, subiectiv. De aici și marginalizarea marii personalități a românilor – Alexandru Marghiloman.

Referințe bibliografice:

1. Сталин, Иосиф, *Политический отчет Центрального Комитета XVI съезду ВКП (б), 27 июня 1930 г.*, в И. В. Сталин, *Сочинения*, том 12 (апрель 1929 – июнь 1930) [Iosif Stalin, *Raportul politic al Comitetului Central adresat Congresului al XVI-lea al Partidului Comunist (bolșevic) al URSS, 27 iunie 1930*. În: I.V. Stalin, *Opere*, Vol. 12 (aprilie 1929 – iunie 1930)], Moscova, 1949.

2. *История Молдавии*, том 2 (*От Великой октябрьской социалистической революции до наших дней*) [Istoria Moldovei, Vol. 2 (*De la Marea revoluție socialistă din Octombrie până în zilele noastre*)], Chișinău: Editura „Școala sovietică”, 1953.

3. *Istoria RSS Moldovenești*, Vol. II (*De la Marea revoluție socialistă din Octombrie până în zilele noastre*), Chișinău, 1970 (redactată cu litere rusești).

4. *Enciclopedia sovietică moldovenească*, Vol. 6, Chișinău, 1976.

5. *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente*. Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău: Editura Hyperion, 1995 (inclusiv discursul lui A. Marghiloman în ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918, p. 200-202; 211).

6. Moraru, Anton; Negrei, Ion, *Anul 1918 – ora astrală a Neamului Românesc*, Chișinău: Editura Civitas, 1998, 223 p.
7. Țurcanu, Ion, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918*, Chișinău: Firma editorial-poligrafică „Tipografia Centrală”, 1998.
8. Colesnic, Iurie, *Sfatul Țării. Enciclopedie*, Chișinău: Editura Museum, 1998 (despre Alexandru Marghiloman la p. 263)
9. Popovschi, Valeriu, *Basarabia în epoca renașterii naționale: 1917–1918. Fenomene politice, instituții, personalități*, Chișinău: Editura Serebia, 2018.
10. Ciobanu, Ștefan, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*, Chișinău, 1993.
11. Țurcanu, Ion, *Între sublim și tragic. Sfatul Țării în documentele sale fundamentale. În: Sfatul Țării: Documente, Vol. I, Procesele verbale ale ședințelor în plen*, Chișinău: Editura Știința, 2016.
12. Țurcanu, Ion, *Legiferarea agrară în Sfatul Țării. Un obiectiv de cercetare ambițios, imperios și anevios*, în *Sfatul Țării: Documente, Vol. II. Procesele verbale ale ședințelor Comisiei Agrare*, Chișinău: Știința, 2018.

Alexandru Marghiloman și Unirea Basarabiei cu România: aspecte istoriografice

Rezumat. În istoriografia sovietică, supusă dictatului ideologic, tema Unirii Basarabiei cu România, a rolului marilor personalități ale timpului, în același rând a prim-ministrului României Alexandru Marghiloman, a fost distorsionată sau neglijată. Interesul pentru marele eveniment din 27 martie 1918 din Basarabia apare în anii Restructurării promovate de Mihail Gorbaciov și, mai ales, după proclamarea Independenței de Stat a Republicii Moldova. Istoricii basarabeni au studiat diverse probleme legate de actul Unirii din 1918, au publicat culegeri de documente, articole, monografii, au organizat conferințe științifice consacrate Unirii Basarabiei cu România, personalităților timpului respectiv. Printre alți oameni politici, istoricii l-au prezentat și pe A. Marghiloman. Examinarea acestor studii demonstrează că prim-ministrul României a fost expus în mod părtinitor, subiectiv, ca o persoană reacționară, solidară cu „boierii” basarabeni, pornită împotriva reformei agrare și împrumutării țărănilor cu pământ. Documentele publicate, memoriile oamenilor politici ai vremii, presa demonstrează că Alexandru Marghiloman a promovat interesele Națiunii Române, a ținut cont de doleanțele diferitor pături sociale, iar istoricii de astăzi au sarcina examinării obiective, „fără ură și părtinire” a marii personalități Alexandru Marghiloman.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, Basarabia, Unirea, România, memorie, uitare.

Alexandru Marghiloman and the Union of Bessarabia with Romania: Historiographical Aspects

Abstract. In Soviet historiography, subject to ideological dictates, the theme of the Union of Bessarabia with Romania, the role of the great personalities of the time, in the same line of the Prime Minister of Romania Alexandru Marghiloman, was distorted or neglected. The interest for the great event of March 27, 1918 in Bessarabia appears in the years of Restructuring promoted by Mikhail Gorbachev and especially after the proclamation of the State Independence of the Republic of Moldova. Bessarabian historians studied various issues related to the act of Union of 1918, published collections of documents, articles, monographs, organized scientific conferences dedicated to the Union of Bessarabia with Romania, personalities of that time. Among other politicians, historians also introduced A. Marghiloman.

Examination of these studies shows that the Prime Minister of Romania was biased, subjectively exposed as a reactionary person, in solidarity with the Bessarabian “boyars”, against the agrarian reform and the ownership of land by the peasants. The published documents, the memoirs of the politicians of the time, the press show that Alexandru Marghiloman promoted the interests of the Romanian Nation, took into account the wishes of different social strata, and today’s historians have the task of objective examination, “without hatred and bias” of the great personality Alexandru Marghiloman.

Keywords: Alexandru Marghiloman, Bessarabia, the Union, România, memory, forgetfulness.